

METAINFORMÁCIÓS STRUKTÚRÁK A MEGSZÓLÍTÁSOKKAL KAPCSOLATOS DISKURZUSOKBAN*

DOMONKOSI ÁGNES

1. Bevezetés

Az ünnevelt gazdag munkásságának meghatározó szeletét jelentik azok az empirikus, szövegelemző vizsgálatok, amelyek különböző szövegtípusokban tárják fel a metainformációs elemek és struktúrák szerepét.¹ Köszöntésképpen a saját kutatási területemmel, a megszólításokkal, a tegezés-magázás kérdéseivel kapcsolatos érvelésekben, reflexiókban vizsgálom meg a metainformációs elemek szerepét, összekapcsolva ezeknek az elemeknek a vizsgálatát a metapragmatikai kutatások perspektívájával, a metapragmatikai tudatosság fogalmával.

Az ünnevelt munkáiban érvényesülő elméleti keretben metainformációs elemeknek és struktúráknak nevezett jelenségek a kognitív pragmatika kiindulópontjából közelítve azoknak a folyamatoknak a nyelvileg megragadható mutatóit jelentik, amelyek révén a résztvevők mentális világa, azok mentális állapotaival, szándékaival, vágyaival, vélelmivel, érzelmeivel együtt konstruálódik.² A nyelv metainformációs elemei ugyanis az emberi információszerzés (látás, hallás, szaglás, tapintás stb.), a gondolkodás, az emlékezés és az információcsere (beszéd, műfajválasztás, írás, olvasás, fordítás, tanítás stb.) folyamatokat ábrázolják, illetve alkalmasak lehetnek arra is, hogy tájékoztassanak a megnyilatkozó érzelmi világáról.³

A kognitív pragmatika felfogásában ezeknek a tényezőknek az értelmezésében a metapragmatikai tudatosság fogalma érvényesül, vagyis a nyelvi tevékenységhez, a beszélők nyelvi választásaihoz való reflexív viszonyulás, amely a közös figyelmi jelenetekhez kötődik, és tipikus nyelvi megoldásokban is tetten érhető.⁴

A tanulmány célja, hogy rávilágítson, hogy a tegezés-nemtegezés, megszólítás kérdése-
ihez kapcsolódó különböző metadiskurzusok eltérő módon szerveződnek, és ebben az eltérésben meghatározó szerepe van annak, ahogyan a résztvevők mentális világa, ismeretei, elképzelései, esetlegesen érzelmei megjelenítődnek. A különböző diskurzusok és reflexiók szintek feltérképezése és összevetése során a tanulmány néhány prototipikus példa bemutatása alapján amellet érvel, hogy a különböző lehetséges beszédmódok elkülönítésében érdemes figyelembe venni a metapragmatikai tudatosság jelzéseit is.

* A tanulmány a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj és az NKFIH K 129040 számú pályázatának támogatásával készült.

¹ ILLÉSNÉ KOVÁCS–SIMIGNÉ FENYŐ 2008, 2009; KOVÁCS 2006; KOVÁCS–KECSKÉS 2008.

² Vö. TÁTRAI 2011, 174–175; LACZKÓ 2019, 243–244.

³ BAŇCZEROWSKI 2000.

⁴ VERSCHUEREN 1999, 187–199; TÁTRAI 2006, 2011, 2017; KUNA–HÁMORI 2019, 224–229.

2. Metadiskurzusok a tegezés, magázás, megszólítás kérdéseiről

A nyelvi kapcsolattartási formák, megszólítások, a tegezés-nemtegezés változatainak kérdései számos különböző hétköznapi és szakmai diskurzusban jelen vannak. Mivel a nyelvi tevékenységnek ezek a műveletei közvetlen kapcsolatban állnak a társas viszonyok szerveződésével, a nyelvi tapasztalatok hétköznapi értelmezésétől kezdve a nyelvi viselkedést szabályzó illetankönyveken át a nyelv társas vonatkozásait vizsgáló, szociolingvisztikai, pragmatikai kutatásokig számos különböző szinten válnak a nyelvi reflexió tárgyává.⁵

A nyelvi kapcsolattartás, a tegezés, magázás, megszólítás kérdéseire vonatkozó különböző kérdésfelvetések, iránymutatások, helyzetleírások mindegyikét metadiskurzusként értelmezem, ugyanis a nyelvi tevékenységre és az ahhoz kapcsolódó társas jelentésekre vonatkoznak; és – bár különböző kifejtettségi szinteken és különböző megismerési folyamatokra épülve – arra reflektálnak, hogy a nyelvi kapcsolattartó tevékenységet milyen társadalmi és közösségi minták irányítják, és hogy a diskurzus szereplői hogyan viszonyulnak azokhoz.⁶ Jelen tanulmányban pedig arra igyekszem rámutatni, hogy ezeknek a metadiskurzusoknak a metainformációs elemei, illetve a metapragmatikai tudatosságnak az éppen zajló nyelvi tevékenységre utaló elemei éppen azokra a tényezőkre engednek rálátást, hogy a társadalmi és közösségi minták milyen megismerési folyamatokra épülve, illetve a diskurzus résztvevőinek milyen cselekvéseit és viszonyulásait aktiválva válnak hozzáférhetővé.

A nyelvi kapcsolattartásra vonatkozó diskurzusokban vizsgálva a metapragmatikai tudatosság jelzéseit arra igyekszek rámutatni, hogy milyen különböző módokon problematizálódnak ezek a kérdések, és a kialakuló metadiskurzusok milyen társas szerepű tevékenységekbe kapcsolódnak be.

A metapragmatikai reflexiók vizsgálata rálátást enged arra, hogy az egyes társadalmi gyakorlatok résztvevői miként értelmezik a saját viselkedésüket, a reflexiók különböző társas tevékenységekbe épülő és különböző diskurzustartományokban való megnyilvánulásai pedig a közösségi reflexió tereinek sokrétűségére mutatnak rá.

3. A megszólításokról szóló diskurzusok és a metapragmatikai tudatosság jelzései

3.1. A megszólítás lehetőségei, dilemmái gyakran válnak hétköznapi társalgások témájává. A nyelvi kapcsolattartás szokásrendjének átörökítése során a megfelelő köszönési, megszólítási formák választására nézve a gyerekekhez fordulva számos udvariassági metadiskurzus figyelhető meg, például a köszönés és megszólítás sémájának elsajátításával kapcsolatban,⁷ amelyekben a közvetlen nyelvi tevékenységre való utalás egy iránymutatásba, felszólításba épül.

(1) *Nézz az óvó nénire, és mondd, csókolom, Kati néni!*

A társas viszonyjelölés nyelvi eszközeinek alkalmazásba vétele folyamatos, az egyes újabb szerepekhez vagy akár egy-egy újonnan megismert közösség sajátos gyakorlataihoz való alkalmazkodás révén. Ezeket a folyamatokat szinte mindig kísérik az adott helyzet, közösség gyakorlatait felmutató metadiskurzusok is, amelyekben a nyelvi tevékenységre való

⁵ Vö. DOMONKOSI 2019/a.

⁶ KÁDÁR–HAUGH 2013, 181–206.

⁷ Vö. HÁMORI 2018, 77.

utalás a megszólítás módját megjelölő felszólításokba épül, a további diskurzusokra irányuló előzetes egyezkedést jelez:

(2a) *Szerintem tegeződjünk!*

(2b) *Kérjük, a megszólításhoz azt a nevet írja, ahogy leveleinkben szólíthatjuk!*⁸

A nyelvi tevékenységre utaló felszólítások, iránymutatások mellett a további diskurzusok előkészítése a nyelvi tevékenységgel kapcsolatos bizonytalanság jelzésébe is épülhet:

(3) *Általában nincs problémám a tegezéssel/magázással, de most valahogy bizonytalan vagyok. [...] Nos én és a barátnőm 23 évesek vagyunk, a bátyja pedig 33, a félelme nem tudom, hogy éves lehet. de kb. szintén 30 körül. Nem tudom, hogy szólítsam meg őket.*⁹

A felsőoktatás írásbeli kapcsolattartási szokásrendjére vonatkozó hétköznapi metadiskurzusokban is a tanácskérés és az iránymutatás műveleteibe épül a nyelvi tudásra és nyelvi tapasztalatokra történő reflektálás¹⁰. A megnyilatkozó gondolkodására, a saját mentális műveleteire vonatkozó megjegyzések építik a következő kérdésfelvetést:

(4) *Egyetemi tanársegédnek kell emailt írnom, kb. 30 éves lehet. Élőben tegezem, emiatt a „Tisztelt Tanár úr” megszólítást túlzásnak tartom. A „Kedves XY” pedig talán túl közvetlen, vagy rosszul gondolom?*¹¹

A hétköznapi társalgások metadiskurzusaiban a kérdés és iránymutatás, a szokásról, a normáról való egyezkedés műveletei mellett érzelmileg telített beszámolók jellemzőek, amelyekben az elvárt nyelvi viselkedéstől való eltérésekre reflektálnak a megnyilatkozók, azaz a korábbi diskurzusokra való utalás mellett a saját érzelmi állapot jelzése is megnyilvánul:

(5) *Erre a nénire, nénikére, mamikára én is ugrok, mint akit a darázs csípett meg. Ez főleg az egészségügyi intézményekben dívik. Mikor a kismővérnek mondom, hogy ne néizzen le, akkor csodálkozik, hogy de akkor hogyan szólítson?! Hát a nevemen.*¹²

Az internetes társalgások hétköznapi metadiskurzusaiban a kérdezők részéről a megoldásokra való nyitottság, a közösségi tudásba vetett bizalom attitűdje fedezhető fel, a válasszokban pedig a metapragmatikai tudatosság különböző szintjei mutatkoznak meg. Jelen van a saját tapasztalatok megosztása, általánosítása, másrészt a normákra, szokásokra való hivatkozás, és érvényesül a problémás helyzetekben való egyezkedés szerepének hangsúlyozása is.

3.2. A hétköznapi és a szakmai metadiskurzusok közötti sajátos átmenetet képeznek azok a szövegek, amelyek egy sajátos, szakmai szituációhoz kapcsolódva reflektálnak a nyelvi viselkedés kérdéseire. A szakmai közösségek szerveződésében is fontos szerepe van ugyanis a gyakorlatok reflektált tárgyalásának és hagyományozásának, így többek között a terápiás praxishoz kötődő tipikus megoldások szakmai fórumon való megvitatásának is.

⁸ Internet: bendeguzakademia.hu (Letöltés: 2020. 05. 13.)

⁹ Internet: www.gyakorikerdesek.hu (Letöltés: 2020. 05. 13.)

¹⁰ DOMONKOSI–LUDÁNYI 2018; LUDÁNYI 2018.

¹¹ Internet: www.gyakorikerdesek.hu (Letöltés: 2020. 05. 13.)

¹² GYARMATI Andrea: Talán adjunktus úr, ha szabad kérem. Internet: 24.hu (Letöltés: 2020. 05. 13.)

A terápiában használt megszólításokról zajló szakmai vita elemzése azt mutatja,¹³ hogy a meghatározó benne a saját nyelvi tevékenységgel kapcsolatos gondolatok, mentális állapotok kifejtése:

(6) *Ha hivatalos dokumentumot (férőhely felfüggesztése, külön megállapodás) írok valamelyikőjüknek, ezt mindig magázódom, mert ez a bürokrácia nyelve. Igazából nem tudom miért, nincs rá előírás, hogy így kell, mégis ez volt számomra a természetes (Elgondolkodom, hogy miért vettem eddig alapnak – erre is jó egy ilyen vita.)*¹⁴

A szakmai diskurzusban a vélemények ütköztetése során emellett az általános szerepű, többeknek tulajdonított vélekedések igen nagy számban fordulnak elő: *sokan érvelnek a tegeződés mellett azzal; olyan véleményt is hallottam; azt is sokan vitatják; többen mondták.* Ezek az elemek az idézés egy sajátos megvalósulását mutatják, perspektivizációként értelmezhetők, ugyanis a beszélés az aktuális megnyilatkozóról áthelyeződik a beágyazott, bár konkrétan nem nevesített, általánosított megnyilatkozókra.¹⁵

3.3. A hétköznapi metadiskurzusok sajátos, a tudományos diskurzussal érintkező válfaját jelentik az empirikus jellegű kutatások során megszülető interjúk, fókuszcsoporthoz tartozó beszélgetések kifejtett vélekedései. Az adatgyűjtés aktív módszerei ugyanis a hétköznapi tudás feltárására épülnek. A következő, középkorú, egyetemen oktató nő adatközlő interjúrésztében összetetten mutatkozik meg a saját és mások nyelvi tevékenységére, a saját és a beszédpartnerek érzelmi viszonyulására, illetve az általános vélekedésekre vonatkozó reflexiók összefonódása:

(7) *Igyekszem elkerülni a magát meg az önt, mindig megkérdem a hallgató nevét, sőt még azt is az elején, hogy milyen megszólításnak örülne, de szerintem egyébként keverem, én jobban szeretem az önt, de amúgy meg azt mondják, hogy a maga kedvesebb. (OktN49Eg)*

Ezekben a szövegekben a saját gyakorlatok felidézésének, a saját tudás feltárásának a keretként osztanak meg reflexiókat az adatközlők, sokszor a rendszerezés, a hétköznapi teóriaalkotás igényével kiegészülve, mint a következő fiatal férfi egyetemi oktató beszámolója mutatja:

(8) *Három választási lehetőséget érzékelek... a magázás a legkevésbé tiszteletadó, az önzés már valamivel udvariasabb, és a tetsziket csak annak, akivel nagyon udvarias akarok lenni. (Okt32FKom)*

3.4. A megszólításokra vonatkozó diskurzusok között sajátos helyet töltenek be az illetan- és protokollkönyvek.¹⁶ A viselkedési normák szabályzásával összekapcsolódva nyújtanak iránymutatást, azaz vállaltan előíró jellegűek. A metapragmatikai reflexiók ezáltal tipikusan mások nyelvi tevékenységére irányulnak, és utasító jellegű beszédaktusokként valósulnak meg:

¹³ Lásd DOMONKOSI 2019/b, 240–252.

¹⁴ VALKÓ 2014, 122.

¹⁵ Vö. TÁTRAI 2011, 153.

¹⁶ Vö. DOMONKOSI 2001.

(9) [...] *magázó viszony esetén ne használjuk a maga megszólítást, mert fölényesnek és udvariatlannak tűnhetünk.*¹⁷

A felszólítások mellett az illettanokban szereplő metapragmatikai reflexiókban a különböző nyelvi választások lehetőségének felmutatása érvényesül, ami tipikusan a nyelvi tevékenységre, azaz a későbbi nyelvi viselkedésre utaló javaslatként értelmezhető:

(10) [...] *ha valaki foglalkozásával megszólítható, nyugodtan hozzátehetjük az urat: mérnök úr, doktor úr.*¹⁸

3.5. A nyelvi viselkedésre vonatkozó szokások összetettsége, illetve változó jellege miatt a nyelvi tanácsadó tevékenységben is gyakori problémaként jelenik meg a tegezés-magázás, a megszólítások és a köszönések kérdésköre.¹⁹ A kérdezők reflexióiban tipikusan a saját vélekedésekre, az általános vélekedésre és a saját nyelvhasználati gyakorlatra való utalások is találhatóak a további diskurzusokra vonatkozó tanácskérés mellett:

(11) *A teljes név kiírása a megszólításban (Tisztelt Kovács Ágnes!) számomra túl gépiesnek tűnik, és sokak szerint udvariatlanság. Többnyire a Tisztelt Hölgység megszólítást alkalmazom, de ezt sokszor nem tartom igazán alkalmasnak.*

A nyelvi tanácsadó tevékenységben megnyilvánuló reflexiók pedig tipikusan a javaslat, ajánlat beszédaktusát valósítják meg, ahogyan a Nyelvtudományi Intézet nyelvi tanácsadó szolgálatának munkáját bemutató írás expliciten is megnevezi az elvégzett nyelvi cselekvést:²⁰

(12) *A nyelvi tanácsadó szolgálat munkatársa a következőket javasolta: [...].*

Sokszor maguk a tanácsadó szövegek is tartalmazzák az általuk elvégzett nyelvi cselekvésre utaló metapragmatikai reflexiót:²¹

(13) *A kisasszonyt (már) sokan nem érzik udvariasnak, ezt (Tisztelt Osztályvezető Kisasszony!) általános használatra nem ajánlanám.*

3.6. A megszólításokat tematizáló diskurzusoként értelmezhetők a kérdéskörre vonatkozó szociolingvisztikai, pragmatikai kutatásokról számot adó tudományos szövegek is. A nyelvi kapcsolattartási szokásrend alapvető sajátosságait feltáró elemzésekben²² közös az empirikus megismerő módszerek alkalmazásának igénye, a tisztázott elméleti kiindulópont és a következetesen alkalmazott fogalmi rendszer. A metapragmatikai tudatosság szempontjából a nyelvi tevékenység, a megszólítások gyakorlata tipikusan mint igazolandó feltételezések és vizsgálódások tárgya jelenik meg:

(14) *Alapfeltevésem szerint a közvetlen emberi kommunikáció egyik – nem lebecsülendő – célja az, hogy a kommunikáló felek státuszokba sorolják egymást, illetve er-*

¹⁷ SZAFKÓNÉ ÁCS 1998, 66.

¹⁸ OTTLIK 1994, 78.

¹⁹ Lásd pl. LUDÁNYI 2015.

²⁰ LUDÁNYI 2015.

²¹ Vö. KUNA–HÁMORI 2019, 229.

²² Pl. REMÉNYI 2000; DOMONKOSI 2002; SZILI 2003.

ről egyezkedjenek. Szociolingvisztikai vizsgálataim azt próbálják feltárni, hogy a kiscsoportok szintjén a nyelvhasználat egyes jelenségei hogyan járulnak hozzá a hierarchikus szerveződéshez. Ezek közül most a megszólítási rendszert vizsgálom meg.²³

4. Összegzés

A megszólításokkal kapcsolatos különböző metadiskurzusok, a közösségi normákról és szokásrendről való beszéd különböző szintjei eltérő módokon kontextualizálódnak, így a metapragmatikai tudatosságra utaló elemek mértéke és típusai, a metainformációs elemek változatai is eltérnek bennük. A különböző szinteken megvalósuló metadiskurzusokat a metapragmatikai tudatosság jelzésének eltérő típusai mellett megfigyeléseim alapján az is elkülöníti, hogy azok tipikusan milyen beszédaktusokba épülnek be.

A nyelvi kapcsolattartásra vonatkozó közösségi reflexió, az abban érvényesülő különböző metadiszkurzív megnyilatkozások szerepét és súlyát vizsgálva az iránymutatást váró és az előíró jellegű gyakorlatok tűnnek a leginkább jellemzőnek. Azt a most problémáfelvető jelleggel megfogalmazott elképzelést, mely szerint a metadiskurzusok különböző típusai a metapragmatikai tudatosság jelöltségének különböző módjai és intenzitása alapján is osztályozhatók, nagyobb mennyiségű szöveg szisztematikus elemzése, kvalitatív feldolgozása révén is érdemes a továbbiakban megvizsgálni, ugyanis a szoftveres elemzés további összefüggésekre is rámutathat.²⁴

Bibliográfia

BAŃCZEROWSKI 2000

Janusz BAŃCZEROWSKI: *A nyelv és a nyelvi kommunikáció alapkérdései*. Budapest, ELTE BTK Szláv és Balti Filológiai Intézet, Lengyel Filológiai Tanszék, 2000.

DOMONKOSI 2001

DOMONKOSI Ágnes: A megszólítás és a nyelvi kapcsolattartás kérdése illetan-
könyveinkben. *Módszertani Közlemények* 41/5. 2001, 202–206.

DOMONKOSI 2002

DOMONKOSI Ágnes: *Megszólítások és beszédpartnerre utaló elemek nyelvhaszná-
lunkban*. Debrecen, DE Magyar Nyelvtudományi Intézetének Kiadványai. 79. szám.
2002.

DOMONKOSI 2019/a

DOMONKOSI Ágnes: A kutatásról a tanácsadásig, az illetantól az adatokig – dis-
kurzusok a nyelvi kapcsolattartásról. *Filológia* 10/1–2. 2019, 77–85.

DOMONKOSI 2019/b

DOMONKOSI Ágnes: „...azt szoktam mondani: én így tudok Önnel dolgozni, magá-
zódva...” Metadiskurzusok a terápiás gyakorlat megszólításairól. In: *Kontextualizá-
ció és metapragmatikai tudatosság*. Szerk. LACZKÓ Krisztina–TÁTRAI Szilárd. Bu-
dapest, Eötvös József Collegium, 2019, 335–357.

²³ REMÉNYI 2000, 41.

²⁴ Vö. KUNA–HÁMORI 2019; LUDÁNYI 2020.

DOMONKOSI–LUDÁNYI 2018

DOMONKOSI Ágnes–LUDÁNYI Zsófia: Írásbeli kapcsolattartás a hallgató-oktató viszonyban: szokásrendek és problémák a nyelvi reflexiók tükrében. *Acta Universitatis de Carolo Eszterhazy Nominatae Sectio Linguistica Hungarica* 44. 2018, 89–107.

HÁMORI 2018

HÁMORI Ágnes: Diskurzusműfajok és beszélt nyelvi szövegtípusok. szociokulturális gyakorlat, elsajátítás és tudás az oktatásban és a mindennapokban. In: *Grammatika és oktatás – időszerű kérdések. Struktúra, funkció, szemiotika, hálózat*. Szerk. BALÁZS Géza–LENGYEL Klára. Budapest, ELTE, 2018.

ILLÉSNÉ KOVÁCS–SIMIGNÉ FENYŐ 2008

ILLÉSNÉ KOVÁCS Mária–SIMIGNÉ FENYŐ Sarolta: A metainformációs nyelvi elemek funkciója a közvetett kommunikáció egyik fajtájában, betegtájékoztatók szövegében. *Alkalmazott Nyelvészeti Közlemények* 3. 2008, 161–171.

ILLÉSNÉ KOVÁCS–SIMIGNÉ FENYŐ 2009

ILLÉSNÉ KOVÁCS Mária–SIMIGNÉ FENYŐ Sarolta: A metainformációs nyelvi elemek szerepe egy politikus nyelvhasználatában. In: *A meggyőzéstől a manipulációig*. Szerk. SIMIGNÉ FENYŐ Sarolta. Miskolc, Miskolci Egyetemi Kiadó, 2009, 96–103.

KÁDÁR–HAUGH 2013

Z. Dániel KÁDÁR–Michael HAUGH: *Understanding Politeness*. Cambridge, Cambridge University Press, 2013.

KOVÁCS 2006

KOVÁCS Mária: Metainformációs elemek a XVIII. századi boszorkányperekben. In: *MANYE XV. A világ nyelvei és a nyelvek világa. Soknyelvűség a gazdaságban, a tudományban és az oktatásban*. Szerk. KLAUDY Kinga–DOBOS Csilla. Pécs–Miskolc, MANYE–Miskolci Egyetem, 2. kötet, 2006, 424–428.

KOVÁCS–KECSKÉS 2008

KOVÁCS Mária–KECSKÉS Judit: Metainformációs elemek vizsgálata történeti és mai szakszövegekben. In: *Kontextus–Filológia–Kultúra*. II. Banská Bystrica, Univerzita Mateja Bela, 2008, 247–253.

KUNA–HÁMORI 2019

KUNA Ágnes–HÁMORI Ágnes: „Hallgatom, mi a panasz?” A metapragmatikai reflexiók szerepei és mintázatai az orvos-beteg interakciókban. In: *Kontextualizáció és metapragmatikai tudatosság*. Szerk. LACZKÓ Krisztina–TÁTRAI Szilárd. Budapest, Eötvös Collegium, 2019, 215–239.

LACZKÓ 2019

LACZKÓ Krisztina: A diskurzusdeixis mint a metapragmatikai tudatosság kifejezője. In: *Kontextualizáció és metapragmatikai tudatosság*. Szerk. LACZKÓ Krisztina–TÁTRAI Szilárd. Budapest, Eötvös Collegium, 2019, 241–264.

LUDÁNYI Zsófia 2015

LUDÁNYI Zsófia: Tisztelt Asszonyom, avagy a nők megszólításának mikéntjéről. *Helyes blog*. 2015. május 19. Internet: helyesiras.mta.hu (Letöltés: 2020. 05. 13.)

LUDÁNYI 2018

LUDÁNYI Zsófia: A hallgató-oktató írásbeli kapcsolattartás nyelvi problémái internetes fórumok metadiskurzusában. *Alkalmazott Nyelvészeti Közlemények* 13/2. 2018, 76–97.

LUDÁNYI 2020

LUDÁNYI Zsófia: Nyelvi ideológiák és kvalitatív szövegelemzés a nyelvi tanácsadói diskurzusokban: esettanulmány. In: *Nyelv, kultúra, identitás. Alkalmazott nyelvészeti kutatások a 21. századi információs térben: IV. Szociolingvisztika, névtan, nyelvtörténet*. Szerk. FÓRIS Ágota–BÖLCSKEI Andrea–HELTAI János Imre. Budapest, Akadémiai Kiadó. (megjelenés alatt)

OTTLIK 1994

OTTLIK Károly: *Viselkedéskultúra a mindennapok gyakorlatában*. Budapest, Protokoll 96 Kiadó, 1994.

REMÉNYI 2000

REMÉNYI Andrea Ágnes: Nyelvhasználat és hierarchia: munkahelyi csoportok megszólítási rendszerének diádikus elemzése. *Szociológiai Szemle* 10/3. 2000, 41–59.

SZAFKÓNÉ Ács 1998

SZAFKÓNÉ Ács Márta: *Tinédzserprotokoll*. Budapest, Eötvös József Könyvkiadó, 1998.

SZILI 2003

SZILI Katalin: A magázás-tegezés lélektanáról. In: *Köszöntő könyv Kiss Jenő 60. születésnapjára*. Szerk. HAJDÚ Mihály–KESZLER Borbála.* Budapest, ELTE Magyar Nyelvtudományi és Finnugor Intézete–Magyar Nyelvtudományi Társaság, 2003, 366–370.

TÁTRAI 2006

TÁTRAI Szilárd: „Várj csak, hogy is kezdjem, hogy magyarazzam?” – Néhány megjegyzés a metapragmatikai tudatosság jelöléséről. In: *101 írás Pusztai Ferenc tiszteletére*. Szerk. MÁRTONFI Attila–PAPP Kornélia–SLÍZ Mariann. Budapest, Argumentum, 2006, 617–621.

TÁTRAI 2011

TÁTRAI Szilárd: *Bevezetés a pragmatikába. Funkcionális kognitív megközelítés*. Budapest, Tinta Könyvkiadó, 2011.

TÁTRAI 2017

TÁTRAI Szilárd: Pragmatika. In: *Nyelvtan*. Szerk. TOLCSVAI NAGY Gábor. Budapest, Osiris, 899–1058.

VALKÓ 2014

VALKÓ Lili: Tegeződünk vagy magázódjunk? Avagy hogyan szóljuk egymáshoz a terápiás és tanácsadói helyzetben? *Pszichoterápia* 23/2. 2014, 121–123.

VERSCHUEREN 1999

Jef VERSCHUEREN: *Understanding pragmatics*. London–NY–Sydney–Auckland, Arnold, 1999.